

УДК 32.01:[327:061.1]

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ «МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ» В СИСТЕМІ НАУКОВИХ ДИСЦИПЛІН: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Олександр Кучик, Галина Кучик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-41-32,
e-mail: ol_kuchyk@ukr.net, halyakuchyk@gmail.com*

Проаналізовано етапи становлення понятійного апарату дослідження інституцій багатостороннього співробітництва через призму підходів різних наукових напрямів до вивчення міжнародних організацій. Показано процес трансформації поняття «міжнародна організація» з урахуванням факторів історичного, політичного, економічного та лінгвістичного характеру, пов'язаних з процесами модернізації та глобалізації. Проаналізовано концептуальні засади тлумачення поняття «міжнародна організація» представниками різних наукових напрямів та дисциплін. Виокремлено специфічні підходи до розуміння функціонального характеру міжнародних інститутів багатостороннього співробітництва. Охарактеризовано перспективні напрями дослідження сутності та діяльності міжнародних організацій в умовах новітніх викликів та загроз.

Ключові слова: міжнародна організація; комісія; союз; політичний реалізм; міжнародний режим.

Постановка наукової проблеми та її значення. Глобалізаційні процеси у світі та зростання конфліктогенності міжнародного середовища ставлять на порядок денний широке коло питань, зокрема пошук ефективних механізмів запобігання конфліктам, передусім військовим, які значною мірою шкодять суспільству. У цьому ключі пріоритетним залишається вивчення механізмів діяльності інститутів багатостороннього співробітництва та визначення шляхів підвищення їхньої ефективності. Діяльність міжнародних інститутів співробітництва знаходиться у центрі уваги численних науковців, котрі репрезентують різні сфери наукової діяльності міжнародно-політичної, правової, економічної, лінгвістичної та інших наукових дисциплін і напрямів. Водночас питання комплексного дослідження діяльності міжнародних організацій залишається відкритим та потребує подальшої розробки шляхом узагальнення вже існуючих напрацювань у цій сфері та переосмислення набутого досвіду з огляду на нові умови розвитку та функціонування міжнародної системи за існуючих новітніх викликів і загроз.

З огляду на це **метою статті** є аналіз та узагальнення сучасних підходів до вивчення міжнародних організацій різними науковими школами, визначення перспективних напрямів подальших досліджень з урахуванням новітніх викликів та загроз для міжнародного порядку.

Стан наукової розробки проблематики еволюції розвитку та діяльності міжнародних організацій в українській міжнародно-політичній науці, на жаль, представлений доволі фрагментарно. Більшою мірою деякі аспекти проблематики міжнародних організацій присутні в таких наукових напрямках, як економіка (розвиток торговельно-економічної та фінансово-економічної співпраці: Гордєєва, Козак, Циганкова, Мокій, Яхно та ін.), а також у правовій науці (сутність договірно-правових документів, правосуб'єктність тощо: Лукашук, Мережко, Талалаєв, Тункін). Останніми роками в міжнародно-політичній науці з'явилася низка праць, присвячених окремим сферам галузевого співробітництва в рамках міжнародних організацій, передусім безпекового співробітництва на фоні загострення російсько-українського збройного конфлікту. До певної міри новацією в науці про міжнародні організації є зростаючий інтерес до діяльності багатосторонніх інституцій представників політичної лінгвістики, що розглядають їхню діяльність через призму комунікативної діяльності людини (держави) на міжнародній арені та політичного (дипломатичного) дискурсу. Адже очевидним є твердження щодо політичної волі держав до співпраці в рамках організацій, і ця воля прописана в установчих документах міжнародних організацій. Отже, глобальний характер міжнародних відносин та розширення сфер застосування міжнародних організацій привертає щораз більше уваги до міжнародних організацій серед дослідників різних сфер наукового пізнання, починаючи від істориків та економістів і завершуючи політологами, філологами, лінгвістами, правниками, соціологами, математиками та іншими науковцями. Питання ідентифікації міжнародної організації розглядають у кожному напрямі по-різному. Зрештою, визначення міжнародної організації як механізму багатостороннього співробітництва увійшло в науковий обіг не так уже й давно, а динаміка розширення застосування механізмів діяльності міжнародних організацій у сучасній світовій політиці зумовила постановку питання не лише щодо визначення наукового змісту поняття «міжнародна організація», а й з'ясування суті та характеру діяльності цих утворень і механізмів їхнього впливу на міжнародне середовище. З огляду на це, видається доцільним зробити короткий історичний екскурс у минуле.

Першими міжнародними організаціями часто вважають древньогрецькі проксенії та амфіктіонії: за своїм характером вони нагадували союзи та об'єднання з визначеними спільними інтересами та принципами функціонування. Міжнародні відносини доби середньовіччя та нового часу розвивались за наявності військових союзів та коаліцій, насамперед спрямованих проти тієї чи іншої держави: їхня діяльність була зорієнтована на здобуття нових ринків та захоплення територій інших держав, зрідка – спрямована на захист власних територіальних володінь (Антинаполеонівські коаліції на початку XIX ст., Троїстий союз та Антанта наприкінці XIX – на початку XX ст. тощо). Загалом події XIX ст. підштовхнули до розвитку як самі організації, так і науковий дискурс, оскільки проблематика діяльності та функціонування цих інститутів багатостороннього співробітництва значною

мірою почала зацікавлювати науковців. Саме це зумовило введення у науковий і повсякденний лексикон терміна «міжнародна організація». Наприкінці XIX ст. такі назви, як «Міжнародне громадське об'єднання», «Міжнародний офіс» або «Комісія», широко використовували в науковій літературі, що зумовлено існуванням низки «комісій», «союзів», «міжнародних офісів» тощо, отож новий термін цілком відповідав багатьом тогочасним міжнародним організаціям, оскільки такі об'єднання, відділення або комісії насправді мали чітко розмежовані технічні й адміністративні повноваження. Зазначимо, що першим прикладом утворення такого характеру була Комісія щодо річки Рейн (1815), яку створили відповідно до рішень Віденського конгресу задля координації здійснення судноплавства по р. Рейн згідно з правилами щодо міжнародних перевезень. Згодом виникла подібна комісія по Ельбі (1821) і комісія по Дунаю (1856) [5, с. 16]. Інститут міжнародних комісій не вичерпував свою діяльність розглядом лише «навігаційних» питань, а охоплював низку інших проблем. Серед них можна назвати такі, як Комісія державного боргу Туреччини, Комісія для контролю за грецькими фінансами тощо [8, с. 120]. У сучасних міжнародних відносинах конференції та комісії зберегли своє значення не лише як одна із форм багатосторонньої дипломатії, до якої звертаються за необхідності розв'язання численних проблем міжнародно-політичного характеру. У середині XIX ст. створено Поштовий союз, а в другій половині XIX ст. – Комітет Червоного Хреста та низку інших організацій.

Сучасна система незалежних національних держав бере початок щонайменше з Вестфальського миру 1648 р., коли «дилема безпеки» стала актуальною у децентралізованій, анархічній системі, яка з'явилась у той час, що у подальшому й спричинило кровопролитні війни. З часом назріла потреба у міжнародній організації для приборкання силової політики (умова проблеми). Спочатку, щоправда, створення такої міжнародної організації підтримували у багатьох теоретичних розробках, для прикладу, Аббі де Сен-П'єр або Імануїл Кант, не надто відомі широкому загалу. До того ж, на той час ще не існувало такої сили (гегемонії), яка б змогла започаткувати створення міжнародних організацій у боротьбі з війною та силовою політикою.

На Віденському конгресі 1814–1815 рр. створили Концерт європейських держав, який вважають важливим попередником сьогоденних міжнародних організацій [14; 23]. Головною своєю ціллю європейські держави вважали спільну відповідальність за збереження миру та організацію міжнародної співпраці в численних проблемних сферах. Вони заснували консультаційну систему для сприяння мирному вирішенню серйозних міжнародних конфліктів та створили порядок із чітко зазначеними правилами і звичаями для дипломатичних стосунків. Європейський Концерт, що існував до Першої світової війни, лише частково відповідав тлумаченню міжнародної організації, хоча й регулював статус і безпеку держав як «незріла міжнародна урядова організація» або, як пише американський дослідник Х. К. Якобсон, «прототип міжурядової організації у сфері підтримання безпеки» [16, р. 31–35].

Термін «міжнародна організація» у науковий дискурс увів шотландський учений-юрист Джеймс Лорімер приблизно 1867 р. в одній з останніх своїх праць. Зазначимо, що праці Лорімера були добре відомими в Англії, а також їх перекладали французькою мовою. Німецький публіцист Костянтин Франц 1880 р. виступав із промовою під назвою «Федералізм, як ... принцип ... міжнародних організацій», отож новий термін набув популярності серед зацікавлених науковців і публіцистів до кінця XIX ст. Досліджуючи феномен міжнародної організації, Георг Єлінек (1882) зачислив цей термін до галузі вивчення зв'язків між державами. У Німеччині концепція набула популярності завдяки трактату В. Шукінга під назвою «Організація світу» («Die Organisation der Welt») (1908) [22], яку опублікували у Франції в скороченому варіанті під назвою «Міжнародна організація». У США вираз «міжнародна організація» набув поширення завдяки появі у підручнику «Міжнародні громадські об'єднання» Пола С. Райнша (1911) [20, р. 803–806].

Завершення Першої світової війни та спроби встановлення «справедливого миру» сприяли новому поштовху до розвитку науки про міжнародні відносини загалом та міжнародні організації зокрема. Однією з найвпливовіших у рамках науки про міжнародні відносини XX ст. стала школа політичного реалізму, що сформувалася протягом 1930–1940-х років. Її яскравими представниками вважають Рейнхольда Нібура, Ніколаса Спайкмана, Ганса Моргентау, Джорджа Кеннана, Арнольда Уолферса, Раймона Арона, Генрі Киссинджера, Збігнева Бжезінського та ін. Своєрідним маніфестом політичного реалізму є книга Г. Моргентау «Політичні відносини між націями. Боротьба за владу і мир» (1948), центральною ідеєю якої стало створення раціональної теорії міжнародної політики. Оскільки кожна держава в умовах анархічного середовища для максимальної реалізації своїх національних інтересів сприяє встановленню на міжнародній арені певного балансу сил, то «прагнення до влади з боку ряду націй, кожна з яких намагається або зберегти, або порушити status quo, неминуче приводить до конфігурації, що зветь балансом сил, і політики, націленої на її збереження... Баланс сил і політика, націлена на його збереження, є не лише неминучим, але ключовим чинником у співтоваристві суверенних націй» [19, р. 187]. З погляду політичного реалізму саме баланс сил, а не механізми колективної безпеки, з якими часто пов'язують діяльність міжнародних організацій, є єдиним способом забезпечення миру. Виживання держави, з погляду політичного реалізму, неможливо забезпечити виключно покладанням надії на норми міжнародного права або міжнародні організації. З цього погляду реалісти розглядали міжнародну організацію як систему колективної безпеки, покликану забезпечити мирні відносини між державами.

Щоб довести останнє, Г. Моргентау вдається до аналізу досвіду діяльності Ліги Націй і Організації Об'єднаних Націй щодо спроб реалізації в їхніх рамках ідеї колективної безпеки. У короткостроковій перспективі, на думку Г. Моргентау, система колективної безпеки може досягти успіху у збереженні певного балансу сил завдяки тимчасовій слабкості потенційних агресорів, однак у довгостроковій перспективі спроба заморозити досягнуту рівновагу у балансі

сил за допомогою системи колективної безпеки приречена на невдачу. Причину цього автор вбачає в нездійсненності необхідних умов, провідне місце серед яких займає боротьба за владу. На його думку, політичні інтереси ніколи не відійдуть на другий план. «Боротьба за владу – універсальна в часі і просторі і є неспростовним фактом досвіду. Не можна заперечувати, що крізь історичний час, незалежно від соціальних, економічних і політичних умов, держави зіштовхуються одна з одною в боротьбі за владу» [19, р. 39]. Великі надії, що покладали на такі інституції, як Ліга Націй і ООН, на думку Г. Моргентау, базувалися на переконанні деяких політиків, що «боротьба за владу на міжнародній арені може бути викорінена» [19, р. 38]. Термін «міжнародна організація» поступово почали вживати й власне щодо міжнародних організацій. Зокрема, термін «міжнародна організація» побіжно згадано у статті 23 Статуту Ліги Націй, яка передбачає створення спеціалізованих міжнародних організацій з метою сприяння міжнародному співробітництву. Наприклад, *Міжнародна організація праці* (МОП) є прямим наслідком дії статті 23. Однак далі у тексті Статуту використали такі старі найменування для тогочасних організацій, як «міжнародна служба», «бюро» або «комісія». «Всі міжнародні бюро, раніше установлені колективними договорами, – йдеться у статті 24 Статуту, – будуть, за умови згоди Сторін, поставлені під керівництво Ліги. Інші міжнародні бюро і комісії з врегулювання справ міжнародного значення, які створюватимуть згодом, будуть поставлені під керівництво Ліги» [12]. Зрештою, статті 23 і 24 застосовані Лігою Націй з метою закріпити її ідентичність як глобальної організації з універсальними цілями під назвою Ліга, прямо не вказуючи на статус організації.

Беручи це до уваги, Г. Моргентау, а також інші представники політичного реалізму загалом не заперечують можливості створення міжнародних організацій – своєрідних «шлюбів за розрахунком», підкреслюючи водночас, що «більшість націй співпрацює в їх рамках для просування власних інтересів» [19, р. 295]. Іншими словами, міжнародні організації стають ще однією ареною реалізації боротьби за владу. «Проблема міжнародної організації за своєю суттю не відрізняється від проблеми будь-якої організації, ... в цьому значенні для сім'ї, також стосується профспілкової робочої організації, політичної партії, міжнародної організації» [8, с. 516]. Отож реалісти не виокремлюють міжнародну організацію як абсолютно чистий формат співпраці, а відводять їй (міжнародній організації), зазвичай, компетенцію вирішення проблем колективної безпеки. Це було доволі аргументованим у зв'язку з вимогою часу, оскільки питання збереження миру за ситуації, що склалася, залишалось одним з найгостріших, і однаково стосувалося як Ліги Націй, так і Організації Об'єднаних Націй як гаранта миру після завершення Другої світової війни. Утворення ООН, з одного боку, спричинило певний прогрес на шляху утвердження терміна «міжнародна організація» не в науковому дискурсі, а з іншого – зумовило його значно ширше застосування у політичній діяльності на міжнародній арені. Лише після Другої світової війни виникла загальна концепція міжнародної організації, її схвалили міжнародні організації та

самостійно прийняли таку назву. Наприкінці преамбули Статуту Організації Об'єднаних Націй наголошено, що сторони, які підписали документ, «створюють міжнародну організацію під назвою Організація Об'єднаних Націй» [9].

Загалом, з точки зору функцій міжнародних організацій, характерною рисою західної політичної науки стало зародження й доволі стрімкий розвиток окремого напрямку в теорії міжнародних організацій. Власне ідея творення міжнародних політичних механізмів колективних дій, спрямованих на реалізацію колективної безпеки, зумовила трактування цього явища насамперед як політичного механізму з притаманними нормативно-правовими елементами. Яскравим прикладом може слугувати трансформація бачення системи колективної безпеки Лігою Націй, утвореною Паризькою мирною конференцією, та ООН, що виникла після завершення Другої світової війни. У першому випадку Пакт Ліги відображав концепцію колективної безпеки «у вигляді простого об'єднання суверенних держав, які мають власні інтереси й тому від кожної держави очікували однакового розуміння власного внеску для гарантування колективної безпеки», хоча історичний досвід засвідчив безпідставність саме такої системи підходів. На відміну від Ліги Націй, діяльність Організації Об'єднаних Націй базувалась на концепції відмови від застосування сили чи погрози силою у міждержавних відносинах. Організація ефективного гарантування глобальної колективної безпеки уклала універсальний (глобальний) суспільний договір щодо гарантування загального миру і безпеки (Статут ООН). Відповідно, система колективної безпеки, передбачена Статутом ООН, опираючись на заборону застосування сили або погрози силою та систему примусових заходів проти агресії, виглядала «більш розвиненою» [7, с. 525], ніж колективна безпека в рамках концепції діяльності Ліги Націй.

Водночас слід наголосити, що система організацій, утворених під егідою ООН, включає увесь спектр питань міжнародної політики і, безумовно, у цьому контексті варто зосередити увагу на питанні визначення ролі міжнародних організацій у політичних справах загалом та питаннях ефективного забезпечення миру та безпеки зокрема. Безумовно, розширення сфер колективних дій вплинуло й на розширення трактування міжнародних організацій з точки зору їхніх функціональних особливостей.

З іншого боку, як уже зазначено, ООН мала на меті не лише самоідентифікувати себе як міжнародну організацію, а й дати визначення такої організації для вживання його як поняття. У цьому контексті Комісія міжнародного права ООН неодноразово намагалась сформулювати «офіційне» визначення міжнародної організації. Уперше це вдалося зробити англійському професорові Дж. Браєрлі 1950 р. У своїй доповіді Комісії він запропонував таке визначення: *асоціація держав, що має загальні органи і заснована на договорі*. Шість років опісля Дж. Фітцморис, що змінив свого колегу та співвітчизника на посту спеціального доповідача з права міжнародних договорів, визначив міждержавну організацію так: «поняття міжнародної організації означає

колектив держав, заснований договором, з конституцією і загальними органами, що має юридичну особу і є суб'єктом міжнародного права з правом укладання угод». Спеціальний доповідач Комісії з питань про відносини між державами і міждержавними організаціями єгипетський професор А. Ель-Еріан 1968 р. запропонував ще одне визначення: «міжнародна організація – це асоціація держав, заснована договором, що володіє конституцією і загальними органами і має юридичну особу, відмінну від особи держав-членів» [3, с. 329–331]. Отже, було зроблено перші кроки щодо визначення правової природи договорів, укладених у рамках та під егідою міжнародних організацій. Це спричинило підвищений інтерес правників до питань правової природи міжнародних договорів, що стало предметом глибокого аналізу юридичної науки як у Західній Європі, так і в США та СРСР. Радянська школа акцентувала увагу передусім на механізмах укладення та правосуб'єктності міжнародно-правових документів, укладених у рамках міжнародних організацій. А от політична наука (або ж суспільна) не розглядала міжнародну організацію як механізм колективної безпеки, а радше як арену класової боротьби чи пропаганди власних політичних цілей, що само по собі наближало марксистський в основі підхід з реалістичним підходом щодо розгляду організації як місця перетину інтересів впливу та влади. Цим, мабуть, і можна пояснити недостатню увагу дослідників-суспільників радянського періоду до проблематики міжнародних організацій.

Не відкидаючи заслуги юридичної науки у сфері тлумачення сутності міжнародних організацій, слід звернути увагу на політичний характер спільної волі суверенних держав використовувати організації як арену колективних дій, а також механізм задля реалізації та втілення у життя спільних потреб.

Отже, на сучасному етапі можна виокремити три концепції міжнародних організацій – як інструментів реалізації спільних цілей та інтересів, місця подій і учасників [13; 21]. Міжнародні організації часто розглядають як інструмент, за допомогою якого держави переслідують власні інтереси. В результаті політичні процеси здебільшого відображають інтереси саме найвпливовіших держав-членів.

Розглядаючи міжнародну організацію як інституцію, діяльність якої регламентують установчі документи, на нашу думку, варто звернути увагу на природу власне установчого договору організації. Адже саме у ньому в словесній формі утверджена мета та цілі створення й діяльності організації. Зазначимо, що держави, які підписують статут міжнародної організації, не просто укладають міжнародний договір, делегуючи частину власного суверенітету, а в такий спосіб створюють самостійний щодо них міжнародний інститут, новий суб'єкт міжнародного права та міжнародних відносин, наділений самостійними правами та обов'язками, у тім числі правом укладати міжнародні угоди саме від імені міжнародної організації.

Міжнародний договір – це єдина система норм, що має власну структуру. В загальнотеоретичному плані під структурою договору розуміють сукупність стійких зв'язків норм договору, які забезпечують його цілісність і тотожність самому собі. Структура міжнародного договору є також одним з елементів його

форми. Як зазначає І. І. Лукашук, «структура виражає впорядкованість елементів договору, їхнє розміщення, характер взаємозв'язку, тобто внутрішню організацію. Структура впорядковує зміст договору, забезпечує його цілісність, єдність» [6, с. 80]. Отож, установчі документи міжнародних організацій, як впливає з попереднього аналізу, становлять окремий вид документів міжнародно-правового характеру, що мають, з одного боку, особливу правову природу, а з іншого, як результат політичної комунікації, виражають волю держав через текст документу, відображають лінгвістичну природу нормотворення та відносин між державами [2, с. 108]. Спробуємо уніфікувати та консолідувати уявлення про установчі документи, розглядаючи їхню правову природу у поєднанні з особливостями лінгвістичного характеру як способу відображення політичної волі держав через процес комунікації. Таке переконання впливає з тези щодо правових норм, закладених в установчих документах як результату комунікативного акту та політичного дискурсу. З огляду на це, установчі документи міжнародних організацій є окремим напрямом розвитку політичної лінгвістики, яка, зважаючи на глобалізаційні тенденції, бере до уваги тексти документів як об'єкт лінгвістичного аналізу. Серед проблематики дослідження міжнародних організацій відкритим залишається визначення специфіки застосування найменувань як міжнародних організацій, так і, насамперед, установчих документів міжнародних інституцій, створених державами у різний час. Головними елементами структури договору є: *найменування* (титул) договору, *преамбула*, *основна частина* та *заклучна частина* (прикінцеві або перехідні положення). Слід, однак, наголосити, що наявність усіх елементів структури в кожному договорі не є обов'язковою, оскільки це не впливає на його юридичну силу. *Титул*, або *офіційне найменування договору*, є першим елементом його структури. Якщо раніше найменування договору не розглядали як окремий елемент структури, вважаючи його частиною преамбули, то сьогодні титулу надають більшого значення, оскільки він допомагає визначити об'єкт і цілі договору, відповідно до яких тлумачать його зміст.

У титулі багатостороннього договору найменування Сторін вказують відповідно до правила альтернату: на першому місці ставлять найменування учасника, якому належить примірник тексту договору. В титулі договорів з декількома учасниками сторони зазначають в алфавітному порядку (алфавіт визначають за згодою учасників). Зазвичай, обирають латинський алфавіт.

Найменування договору не впливає на його юридичну силу. Це положення знайшло підтвердження як у Віденській конвенції, в якій зазначено, що договір вважають таким «незалежно від його конкретного найменування», так і в практиці Міжнародного Суду ООН. Водночас погоджуємось з І. І. Лукашуком, який вважає, що «було б, однак, неправильно розуміти це таким чином, нібито найменування взагалі не має значення для визначення юридичної природи угоди. Є низка найменувань, які свідчать, що мається на увазі міжнародно-правовий акт. До таких найменувань належать договір, пакт, конвенція» [6, с. 51].

Держави часто використовують назву *угода* щодо міжнародно-правових актів, присвячених конкретному питанню в таких галузях міждержавного співробітництва, як економічні, культурні, фінансові, технічні та інші відносини. Найбільше *угод* укладають у сфері економіки, а також за участю міжнародних організацій. Зазвичай, міжнародні угоди укладають з менш важливих, ніж договори, питань (зокрема, з технічних питань) і вони є менш формальними. У сучасній практиці серед міжнародно-правових актів існує тенденція зменшення кількості *договорів* та, відповідно, збільшення *угод*, оскільки міждержавні відносини поглиблюються і дедалі більше стосуються спеціальних, суто технічних питань.

Як стверджують дослідники міжнародного права (І. І. Лукашук, А. М. Талалаєв, Г. І. Тункін), у міжнародній практиці існує тенденція використання певних найменувань договору щодо його окремих видів. Наприклад, угоди про союз, взаємну допомогу та припинення стану війни й укладення миру здебільшого називають договорами. Міжнародні угоди, які створюють міжнародні організації, називають статутами, а договори щодо законів та звичаїв війни – конвенціями. Договори, які укладають у рамках ООН, її спеціалізованих установ і Ради Європи, також доволі часто називають конвенціями. Водночас побіжний аналіз найменувань установчих документів міжнародних організацій дає підстави стверджувати, що назви цих документів доволі часто варіюють (конвенція, конституція, статут, хартія тощо) [6; 10; 11]. Термін *договір* є одним із найбільш заплутаних аспектів договірної практики, оскільки в міжнародному праві не існує загальновизнаної класифікації назв договору. Причому з плином часу ситуація ускладнюється: простежується непослідовність держав при виборі назв договорів. Як вважають дослідники, юридичної відмінності у найменуваннях міжнародних договорів немає, як немає і загальновизнаної класифікації таких найменувань. Водночас питання обрання того чи іншого найменування й у лінгвістичній науці залишається відкритим. У цьому контексті можна висловити припущення щодо впливу на вибір назви лінгвістичних чинників учасників договору. Доцільним видається розглянути питання специфіки використання широкого спектра найменувань установчих документів через призму лінгвістики та етимологічної складової. Доволі цікавим вважаємо з'ясування частоти використання найменувань установчих документів міжнародних міжурядових організацій термінами *договір, конвенція, статут, конституція, хартія, меморандум, декларація*. Для дослідження обрано 249 міжнародних міжурядових організацій. Загальний результат наведено у табл. 1 та проілюстровано на рис. 1.

Результати аналізу частоти застосування у назвах установчих документів міжнародних організацій термінів *treaty, agreement, statute, charter, constitution, declaration, memorandum, convention, pact, and resolution* засвідчують, що найуживанішим найменуванням установчого документа міжнародних міжурядових організацій є термін *Agreement* (угода) [1, с. 170–172]. Отже, найменування установчого документа є специфічною ознакою тієї чи іншої

інституції та може слугувати ознакою намірів чи сфери інтересів держав-учасниць такого об'єднання.

Таблиця 1

Частота використання термінів у назві установчих документів міжнародних міжурядових організацій (розроблено авторами)

№ з/п	Назва установчого документа	Частота вживання
1.	Agreement	87
2.	Charter	15
3.	Constitution	25
4.	Convention	61
5.	Declaration	9
6.	Memorandum	2
7.	Pact	4
8.	Resolution	7
9.	Statute	18
10.	Treaty	21
Разом		249

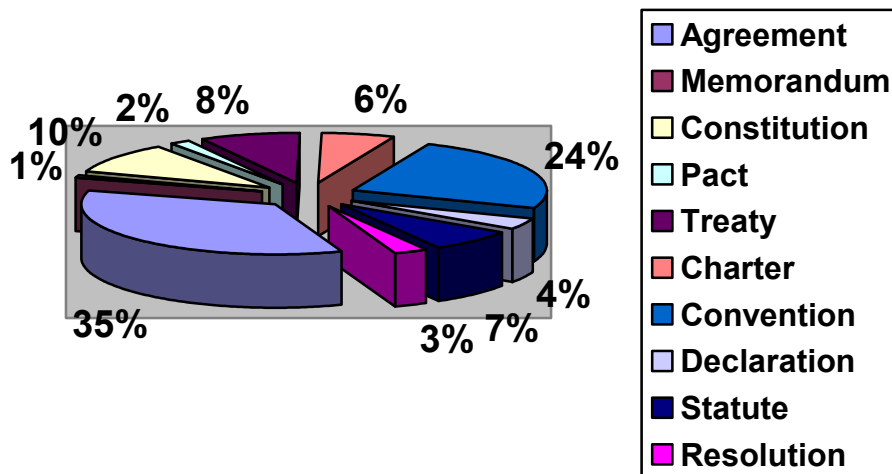

Рис. 1. Частота використання термінів у назві установчих документів міжнародних міжурядових організацій

У цьому контексті міжнародні організації більше нагадують арену міжнародних подій, аніж інструмент державної політики, оскільки є постійними

інститутами дипломатії переговорів, у яких держави можуть обмінюватися інформацією, засуджувати чи виправдовувати певні заходи та координувати свої національні політичні стратегії. Наприклад, ООН часто розглядають як арену міжнародної екологічної політики [21] чи розширення сфер функціонування міжнародних організацій [4, с. 100–106].

Тлумачення міжнародних організацій як гравців на політичній арені акцентує увагу на тому, що держави-члени є головними зацікавленими сторонами. Водночас третя концепція міжнародних організацій базується на припущенні, що держави або об'єднують, або делегують свій суверенітет для того, щоб міжнародні організації самостійно набували рис, характерних корпоративним сторонам [18, р. 67].

Таке різноманіття у підходах до визначення міжнародних організацій дає підставу стверджувати, що міжнародні організації є специфічною категорією міжнародних політичних інститутів. Зокрема, доцільно виокремити два види міжнародних організацій: міжнародні організації як інститути колективних дій та міжнародні режими. У цьому контексті і перші, і другі є міжнародними соціально-політичними інститутами, які характеризуються певними моделями поведінки, що базується на міжнародних нормах і правилах, які в аналогічних ситуаціях сприяють зближенню взаємних позицій та очікувань. Міжнародні режими – це міжнародні інститути, які діють у конкретних сферах, характеризуються базовими принципами, нормами, правилами і процедурами прийняття рішень, навколо яких сходяться поведінкові очікування. Міжнародні режими не функціонують як суб'єкти [17]. На перший погляд, тісний зв'язок між цими двома формами міжнародних установ може здаватися нечітким. Однак необхідно розрізнити три типи співвідношень (зв'язків) між міжнародними режимами і міжнародними організаціями, які, зрештою, базуються на різних рівнях абстракції [15, р. 20].

Отже, можна констатувати, що міжнародна організація як інститут міжнародного політичного співробітництва пройшла доволі складний шлях становлення та трансформації. На процес становлення системи міжнародних організацій значною мірою вплинули обставини історичного характеру. З огляду на це, незаперечним є твердження щодо детермінізму процесу творення та відображення його у розвитку наукового пізнання міжнародних організацій як об'єкта дослідження. Наукові дослідження феномену міжнародної організації та її діяльності в різних наукових сферах розвивалися по-різному. Провідне місце на початку розвитку багатостороннього міжнародного співробітництва займало питання функціонального характеру. Рівень суспільних відносин та глобалізаційні тенденції сприяли аналізу правових досліджень, представники яких намагалися пояснити правову природу відносин, правосуб'єктності та правотворчості міжнародних інституцій, які водночас стали осередками творення норм міжнародного права, а не його наслідком. З появою широкого кола галузевих інститутів багатостороннього співробітництва сферою вивчення охопили економічні, технічні, наукові дисципліни, а з розвитком політичного процесу та комунікативних концепцій міжнародні організації стали сферою

зацікавлення політичної лінгвістики як науки про мову та тексти, які є виразом волі, у тім числі суб'єкта міжнародних відносин, яким можна вважати як окрему особу, так і державу як інструмент реалізації інтересів особи на міжнародній арені.

Отже, концепт «міжнародна організація» для різних наукових дисциплін представляє особливий та специфічний комплекс питань функціонального та методологічного наповнення, серед яких перспективними щодо подальших досліджень є широке коло питань підвищення ефективності та правової відповідальності держав-членів міжнародних організацій перед своїми зобов'язаннями та шляхи оптимізації діяльності через розробку нових принципів функціонування в умовах новітніх викликів та загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кучик Г. Б. Лінгвістична складова структури установчих документів міжнародних організацій / Г. Кучик // Міжнародні відносини: політичні, правові, економічні, лінгвокраїнознавчі аспекти : матеріали наукової конференції факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка, 8–9 лютого 2011 р. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. – С. 170–172.
2. Кучик Г. Б. Міжнародно-правові документи як об'єкт політичної лінгвістики / Г. Кучик // Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів : Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2012. – С. 108.
3. Кучик О. Організація міжнародна / О. Кучик // Український дипломатичний словник : за ред. М. Мальського, Ю. Мороза. – Київ : Знання, 2011. – 495 с.
4. Кучик О. С. Функціональні особливості діяльності міжнародних організацій / О. С. Кучик // Вісник Львівського університету. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – С. 100–106. – (Серія Міжнародні відносини ; вип. 16).
5. Ломагин Н. А. Международные организации: теория и практика деятельности / Н. А. Ломагин. – Санкт-Петербург : Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1999.
6. Лукашук И. И. Форма международных договоров / И. И. Лукашук. – Москва : Спарк, 2001. – С. 51.
7. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом / П. Маланчук ; пер. з англ. – Харків : Консум, 2000. – 592 с.
8. Морозов Г. И. Международные организации. Некоторые проблемы теории / Г. И. Морозов. – 2-е изд. – Москва : Мысль, 1974. – 332 с.
9. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/documents/charter/index.shtml>.
10. Талалаев А. Н. Право международных договоров. Общие вопросы / А. Н. Талалаев. – Москва, 1980.
11. Тункин Г. И. Теория международного права / Г. И. Тункин. – Москва, 1970.
12. Устав Лиги Націй [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.istorik.ru/library/documents/nations_league/index.htm.
13. Archer Clive. International Organisations / Clive Archer ; 3rd edition. – London : Routledge, 2001.
14. Armstrong D. From Versailles to Maastricht: International Organizations in the Twenties Century / D. Armstrong, L. Lloyd, J. Redmond. – London : Macmollan, 1996.
15. Bedarff Hildegard. Die Wirkung internationaler Institutionen auf die Energie- und Umweltpolitik: Weltbank, EU und Europäische Energiecharta in Polen und in der Tschechischen Republik / Hildegard Bedarff. – Münster, 2000.
16. Jacobson H. K. Networks of Interdependence: International Organizations and the Global

Political System / H. K. Jacobson. – New York : Knopf, 1984. – P. 31–35.

17. *Krasner Stephen D.* Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables / Stephen D. Krasner. – New York : Cornell University Press, 1983.

18. *Moravcsik Andrew.* The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht / Andrew Moravcsik. – New York : Cornell University Press, 1998.

19. *Morgenthau Hans J.* Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace / Hans J. Morgenthau / 6th ed. Revised by Kenneth W. Thompson. – New York : McGraw-Hill, 1985.

20. *Potter Pitman B.* Origin of the Term «International Organization» / Pitman B. Potter // American Journal of International Law. – 1945. – Vol. 39. – № 4. – P. 803–806.

21. *Rittberger Volker.* Vereinte Nationen und Weltordnung: Zivilisierung der internationalen Politik? / Volker Rittberger, Martin Mogler & Bernhard Zangl. – Opladen : Leske & Budrich, 1997.

22. *Schücking Walther.* Die Organisation der Welt / Walther Schücking. – Leipzig : Kröner, 1909.

23. *Taylor P.* International Institutions at Work / P. Taylor, A. J. R. Groom. – London : Pinter, 1988. – P. 8–9.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2017

Прийнята до друку 23.06.2017

EVOLUTION OF THE CONCEPT «INTERNATIONAL ORGANIZATIONS» IN THE SYSTEM OF ACADEMIC DISCIPLINES

Oleksandr Kuchyk, Halyna Kuchyk

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-41-32,
e-mail: ol_kuchyk@ukr.net, halyakuchyk@gmail.com*

The stages of formation and research of conceptual apparatus of the international institutions of multilateral cooperation in the context of various scientific approaches to the study of international organizations are analyzed. The process of transformation of the concept «international organization» is carried out, taking into account historical, political, economic and linguistic factors, connected with the processes of modernization and globalization. The interpretation of the concept «international organization» by various scientists as well as academic disciplines are highlighted. Different approaches to the functional character of international institutions of multilateral cooperation are singled out. The perspective directions of the essence and activity of international organizations in the context of the latest challenges and threats are considered.

Key words: international organization; commission; union; political realism; international regime.